

O NEKIM HIDŽINIM PREVODIMA KATULOVIH PJESAMA

A) Prevodi Katulovih pjesama

Književni historičari navode da je Hidža prevodio i neke Katulove pjesme¹⁾. U svom članku *Gjuro Hidža i jedna njegova autografska zbirka neobjavljenih ljubavnih stihova*²⁾ S. Kastropil prikazao je neke Hidžine pjesme na našem jeziku iz rukopisa 393/1 Naučne biblioteke u Dubrovniku. Govoreći o temama Hidžinih ljubavnih pjesama autor nije uočio da neki Hidžini stihovi nisu izvorni. Na str. 266. cit. članka govoreći o Hidžinoj pjesmi XXV (30) kaže: „Opijen tim prvim rječitim dokazom ženine ljubavi, on želi:

Broj neka bude, proj, celova mojijeh
Ljetnoga klasja broj i zvijezda drobnijeh.“³⁾

Citirani stihovi nisu izvorni, kako je mislio Kastropil, nego oni predstavljaju parafrazu 5—6 stiha Katulove 48. pjesme:

Non si densior aridis aristas
Sit nostrae seges osculationis.⁴⁾

Na istoj strani autor za pjesmu XXXI (36) kaže: „Pjesnik bi se htio osloboditi otrova koji je taj poljubac razlio njegovim žilama, ali mu to ne polazi za rukom. Nemoćan on onda zaziva u pomoć bogove i moli od njih:

Rad života pravednoga
Tužna mene potkrijepite,
Tek od bijeda poraznoga
I od kuge izbavite.

Vapim, vapim od nemoći
Ove teške ozdraviti,
Rad bobrote mē u pomoći
Nastojte mi, Višnji, biti.

Ni na ovom mjestu autor nije uočio da se radi o parafrazi nekih stihova Katulove 76. pjesme. Prva strofa parafraze je st. 19—20:

Me miserum aspicate et, si vitam puriter egi,
Eripite hanc pestem perniciosamque mihi.

¹⁾ Up. Šime Ljubić, *Ogledalo* II, str. 426.

²⁾ Zadarska revija 1960, str. 256—268, 358—365.

³⁾ Kastropil je, radi lakšeg razumijevanja, rukopisni oblik *proj* zamijenio oblikom *znaj* pa tako i citira. Ja se ovdje držim rukopisa.

⁴⁾ Up. rukopis 425 Male braće u Dubrovniku; Ž. Puratić, ŽA XI, 1, str. 189.

Druga pak strofa parafrazira st. 25—26:

Ipsē valere opto et tætrum deponere morbum.
O di, reddite mi hoc pro pietate mea.

Na str. 267. govoreći o Hidžinoj pjesmi XXVI (31) autor kaže: „Pjesnik je izgubio svaku vjeru u ženu:

Nu što žena obećati
Ljubovniku bude svome,
Mož' na vjetru upisati
I na vodi tekućome“.

Ovi su stihovi parafraza st. 3—4 Katulove 70. pjesme:

Dicit: sed mulier cupido quod dicit amanti
In vento et rapida scribere oportet aqua.

Kastropil je dobro uočio⁵⁾ da Hidžina pjesma XXIII (28) predstavlja parafrazu Katulove pjesme *Vivamus, mea Lesbia, atque amemus*. Iz spomenutog vidimo da je Hidža mnoge Katulove stihove, koje je prevodio, uvrštavao među svoje izvorne pjesme.

Autografi Hidžinih prevoda Katulovih pjesama nisu sačuvani. Prepis I. A. Kaznačića nalazi se u Male braće u Dubrovniku (rukopis 425). Prevodi nekih Katulovih pjesama u tom rukopisu izmiješani su s prevodima iz Grčke antologije. Hidža je preveo ove Katulove pjesme: 48, 70, 72, 75, 76, 82, 83, 86, 87, 92, 101. U Drž. arhivu u Dubrovniku pod signaturom 12 (katalog L. Pavlovića) među Hidžinim pjesmama na našem jeziku nalaze se u Hidžinu prevodu tri Katulove pjesme, ali bez oznake da su iz Katula. To su prevodi 5, 70. i 76. pjesme. Dodamo li tome prevod četiriju pjesama iz rukopisa R 3172 Sveučilišne biblioteke u Zagrebu (prevodi su izmiješani sa Hidžinim izvornim pjesmama), Hidža je preveo 16 Katulovih pjesama.⁶⁾

Interesantno je da je Hidža prvi dio Katulove 70. pjesme parafrazirao dvojako. U rukopisu 425 Male braće nalazi se jedna varijanta, dok se druga nalazi u spomenutom rukopisu iz Drž. arhiva:

A	B
Veli dikla: vik drugoga	I ljubica se izustila
Da van mene ljubit neće,	Da srčeno ljubi mene,
Car s' pristolja nek svitloga	I celovom potvrdila
Prem da prosi zgodne sreće.	Sve požude nje ljuvene.
.....

⁵⁾ O. c. str. 359.

⁶⁾ Katula je prevodio i Marko Bruerević. On je, koliko znamo, preveo petu i sedmu Katulovu pjesmu. Up. rkp. 141 Naučne biblioteke u Dubrovniku. Evo početka pete Katulove pjesme u njihovu prevodu:

Hidža

Ljubimo se i živimo
Ma Ljubice, bježe ljeta;
Strah ne dajmo sa nas smeta,
Karbe starih potlačimo.

Bruerević

Ja bih, Lesbia, dok se more
Da xivemo, da gliubimo,
A staraza sve prikore
Da sa minzu ne zjenimo.

Varijanta A) mnogo je vjernija originalu:

Nulli se dicit mulier mea nubere malle
Quam mihi, non si se Iuppiter ipse petat.
.....

Parafraza 48. Katulove pjesme *Mellitos oculos tuos, Iuventi* prva je po redu u spomenutom rukopisu Male braće

Da slatkoj u mami zabave ljuvene
Celivat puštaš mi tve oči medene,
Tisuću njima bi celova podao,
I srce još nebi nasitit mogao;
.....

Pjesmu 75. parafrazirao je Hidža tako slobodno da se jedva razabire smisao Katulovih riječi Up. početak:

Tratorko moja, rad tvih samih krivina:
U men' se neka sad učini promina

sa Katulovim 1—2. stihom:

Huc est mens deducta tua, mea Lesbia, culpa,
Atque ita se officio perdidit ipsa suo.

U rukopisu R 3421 Sveuč. biblioteke u Zagrebu, iza prevoda Tibulove pjesme I, 6 (= 1, 5, st. 37—70) slijedi jedna varijanta prevoda Katulove 86. pjesme. Ona je vjernija od one u rukopisu 425 Male braće. Up. svršetak:

Sagorka liepaje, sve u gne liepoje
Skupila er onaje lieposti svakoje.

Parafrazi Katulove 76. pjesme, najosjećajnije pjesme u rimskoj književnosti, Hidža je dao naslov *Molba da ozdravi od ljubavi*. Početak glasi:

Ako rados čuti koju
Čovjek srca milosiva,
Blagodarnost prednju svoju
Čim sam sobom spomenjiva.

O Katulo, tebi mnoga
Spravna 'e rados u starosti,
Čić nekobna plama tvoga
I ljuvene neharmonosti.

Početak parafraze druge Katulove pjesme (iz rkp. R 3172 Sveuč. bibl. u Zagrebu) *Passer deliciae meae puellae* glasi:

Bravce, cestit bichju u tvomu
Doisto nad sve ine ptize,
Čim u skutu razbludnomu
Millovanski od Gliubize.

Dodajem da je Hidža preveo i 51. Katulovu pjesmu *Ille mi par esse deo videtur*. Prevod sam našao među nezavedenim rukopisima Male braće u Dubrovniku. Evo početka:

Mnimise da oni takmen je Boghu, i grih
 Akono rieti ni, Boghova vechi svih,
 Cestokrat usate ki siedech liep kros goj
 U obras gledate, milli i smieh sliscia tvoj.

Početna dva stiha u autografu imaju i dvije varijante:

- 1) Raj oni usgiva danomi nekje rech
 I ako scto biva od raja sladie vech
- 2) Mnim (ak'se mosge rech) raj oni da usgiva
 I od raja ako vech slasno sctogod biva.

I 3—4 stih imaju još po dvije varijante:

- 1) Ki siedech Lesbize proch tebbi liep kros goj
 Tve usgiva senize milli i posmieh tvoj
- 2) Ki siedech pribiva proch tebi Lesbize
 Tvoj i posmieh usgiva i tvoje senize.

Hidža je Katula prevodio početkom 19. vijeka. To se može zaključiti iz onih dvaju stihova napisanih na istom papiru na kojem je i prevod 51. Katulove pjesme. Ta dva stiha glase:

Franascki kada smaj bi stren nesmiglieni,
 Mniah dachje svaki vaj dospieti u meni.

Vidi se da se citirani stihovi odnose na Napoleona i Francuze.

Hidža je naš prvi prevodilac Katulovih pjesama. Za ilustraciju njegovih parafraza Katula, evo iz rukopisa R 3172 Sveuč. bibl. u Zagrebu donosim u cjelini parafrazu pjesme *Miser Catulle, desinas ineptire*. Ona je označena brojem XXXV:

Tusgni Zorko zich gliubavi
 Ludovati vech ostavi.
 Scto ugrabi tebbi vrime
 Izgubieno darsg sasvime.
 Cestit skoro ti biasce
 Sdrakte i suncian obsvasce;
 Kad Gliubiza dragha i milla
 Garlilate i gliubila;
 A ona od tebbe bi gliubiena
 Vechna od svih innih sgena.
 Usgivasma tad goj gravi
 Sgivech gliubkoj u sabavi,
 Ja gne vogliu, a ona moju
 Ispugnasmo u pokoju.
 Cestit tada ti biasce
 I sunzete obsvasce.
 Sadarate ona neche;
 Nesarch sa gniom s'toga vechie.
 Doisto i tebbi nepristoi
 Trajat danke u nevoi.
 Sve sve tarpi i nekasgi
 Sarze utvardi i utasgi.
 Ostan s'Bogom, o Gospoje Gospoje;

Otvardloje sarze moje.
 Nechiute iskat, ni moliti,
 Pak na gliubav dosaditi.
 Nu od ikohga nemogliena
 Tichesc ostat uzvigliena.
 Slizze ah! veglia bied te ceka
 Sa sgivota svegha tieka.
 Tkochje usate vechma stati?
 Tkote draghom nasivati?
 Millovatchiesc tkoga sada?
 I ciachesc bitti mlada?
 Al ti Zorko tarpi u muku
 I sarcianu sakri mukku.

* * *

B) Prevodi iz Grčke (Palatinske) antologije

Dubrovački kanonik Ivan Stojanović navodi⁷⁾ da je Hidža prevodio Grčku antologiju, i to s Kunićeva latinskog prevoda⁸⁾. Hidža, dakle, nije prevodio s originala. I. A. Kaznačić objavio je 50 epigrama u Hidžinu prevodu⁹⁾. U već spomenutom rukopisu 425 Male braće u Dubrovniku nalazi se u prepisu I. A. Kaznačića Hidžin prevod 200 epigrama iz Kunićeva latinskog prevoda, kako je to i naznačeno u rukopisu u gornjem desnom uglu prve stranice. Kunićev latinski prevod sadrži 499 epigrama svrstanih u 8 grupa po pjesničkim vrstama. Kaznačić je kod većine epigrama naznačio iz koje su grupe Kunićeva izdanja. Od tih 200 prevedenih epigrama štampano je ukupno 50. Hidža je, dakle, preveo manje od polovice epigrama iz Kunićeva izdanja, a od tih njegovih prevoda štampana je samo četvrtina. Hidžini autografi su, po svoj prilici, propali. U spomenutom prepisu netko je sa strane pojedinih prevedenih epigrama olovkom naznačio one koji su štampani. O Kunićevu prevodu Grčke antologije kod nas je pisao najviše Franjo Maixner¹⁰⁾.

Hidžini prevodi Grčke antologije pokazuju iste osobine koje i drugi njegovi prevodi. Radi ilustracije navodim tri neštampana epigrama:

1) *Kolo ljudske sreće (In insolescentem rebus secundis)* — iz „*satyrica*“:

Ti svitla ruha se i blaga dobavi,
 I stare prijatelje sasvim zaboravi;

⁷⁾ *Dubrovačka književnost*, Dubrovnik 1900, str. 128 i 226.

⁸⁾ Raymundi Cunichii *Epigrammata Anthologiae Graecorum selecta latinis versibus reddita*, Romae 1771. typ. Barbiellini.

⁹⁾ „Dubrovnik — Zabavnik štionice dubrovačke“ za god. 1870, str. 130—144. Na str. 130, u predgovoru Jozu Buniću Kaznačić između ostalog kaže: „Čitajuc ponašenje ovijeh klasičkijeh proizvoda, svak će se uvjerit da svedj ostaju nedostižnijem primjerima ukusa, u svoj grani pjesništva, svijem naobražnijem narodima“.

¹⁰⁾ Up. Rad 98 (1889), str. 92—129.

Ne poznaš što bi pri, nit umiš predati
 Da kolo od sriče natrag se ne vrati.
 Kruha ubog prosil si, a bogat ne daš sad
 Ubogu kus kruha da smakne s' njime glad.
 Svijet nema temelja, do malo tebe će
 U brlog vratiti varljivost od sreće.

Ako analiziramo prevod, opažamo da Hidža mnoga mjesta parafrazira preslobodno. Tako npr. u Kunića st. 7—8. glasi:

Charmi, levis Fors est: verti omnia forsitan
 Mendicans iterum tu tibi testis eris.

2) *Malena baština (De agello Menophanis — iz grupe „ludicra“:*

Malahna tak tva je baština, da tražit
 Silite glad, tugj dub za o nj se objesit:
 Nit mrtva može te svom zemljom pokriti
 Ak' dio bližnika ne budeš kupiti.
 Nju da je po sreći Epikur vidio
 Baštinam, ne zrnim svijet bil bi punio.

Up. Kunićev lat. prevod, st. 5—6:

Quem si quando agrum vidisset forte Epicurus,
 Omnia plena agris diceret, haud atomis.

3) *Venere Knidska i Palade Atinska (De Venere Cnidia et Minerva Atheniensi — iz grupe „encomiastica“:*

Tko morsku Veneru ugleda sred Knida
 Sudbu će Fligiskoga pohvalit Parida!
 On Paladu ak' vidi Čekropskog sred grada
 Upit će: Paride uzbijal jes stada.

Na kraju Hidžina prevoda Kunićeve zbirke nalazi se prevod Kalimahove elegije *Εἰς λουτρὰ Παλλάδος (In lavacra Palladis)*. U Kunićevoj *Antologiji* elegija se nalazi na str. 185—191. U Hidžinu prevodu nosi naslov *Palade kupalište*. Kao što se ni Kunić u svom latinskom prevodu ne drži strogo grčkog originala nego mu je više stalo da što jedrije izrazi smisao, tako isto postupa i Hidža u svom prevodu s obzirom na Kunićev latinski tekst. Evo početka Kalimahove elegije u Hidžinu prevodu:

Ustante dvorkinje jezera u hladu.
 Ustante pomoći iskupať Paladu,
 Iz dalek er sada ja začuh buhanje
 I štovnih kobila visoko ržanje.
 Na kolu jasnomu božica ide k nam:
 Ustante dvorkinje, ke zlatni resi plam.

Up. npr. u Kunićevu lat. prevodu st. 1—2:

Ite, age, loturae Tritonidos, ite ministrae;
 Nam modo ego sacras tollere equas fremitum
 Audi.....

U novije vrijeme kod nas je preveo skupinu epigrama iz Grčke antologije naš vrsni helenista i prevodilac Ton Smerdel.¹¹⁾

Sarajevo.

Ž. Puratić.

R É S U M É

Ž. Puratić; QUELQUES POÉSIES DE CATULLE ET DE L'ANTHOLOGIE GRECQUE DANS LA TRADUCTION DE HIGGIA

A) L'auteur analyse brièvement les traductions de Higgia de certaines poésies de Catulle, et corrige l'opinion de S. Kastropil qui n'a pas remarqué que Higgia comptait parmi ses propres quelques poèmes de Catulle (*Zadarska revija* 1960, pp. 266—267). A la fin de l'article on cite le huitième chant de Catulle paraphrasé par Higgia.

B) Higgia a traduit 200 épigrammes de l'Anthologie grecque (Anthologie palatine). Cette anthologie a été retraduite de la traduction latine de Kunić (R., *Cunichii Epigrammata Anthologiae Graecorum selecta latinis versibus reddita. Romae 1771*) cf. *Manuscrit No 425 de la Bibliothèque des Frères à Dubrovnik; cf. „Dubrovnik — Zabavnik štionice dubrovačke“ en 1868 et 1870).*

¹¹⁾ *Palatinska antologija*, Epigrami u izboru, Zagreb 1960, Vlastita naklada.